

Bl. 22, fol. 59, v Drž. arhivu na Dunaju. — Razlaga imena: J. Kelemina, n. n. m., 392. — 62. Računi za kranjski vicedomski urad, kod. 107, v Hofkammerarchivu na Dunaju. — 63. Notranje-avstr. fevdna knjiga; kod Bl. 22, fol. 59, v Drž. arhivu na Dunaju. — 64. 1336 dec. 20, Zalog; 1542 febr. 25, Seydendorf (listina v Drž. arhivu na Dunaju, obe objavljeni v Gradivu za zgodovino Ljubljane); 1451 april 5, Seydendorff (listina v Drž. arhivu v Ljubljani). — Vicedomski urbar iz 1496 v Drž. arhivu v Ljubljani: Salog oder Seidendorff. — 65. L. Pintar v Carnioli 1913, 70. — 65 a. M. Kos v Geografskem vestniku 23 (1951), 172. — 66. S. Ilešič, Sistemi poljske razdelitve, 18. — 67. F. Ramovš, Dialektološka karta slovenskega jezika, 31; Historična gramatika slovenskega jezika 7, 114. — Zgoraj str. 95. — 68. Krajevni leksikon Dravske banovine (1937), 340. — 69. M. Mikuž, Topografija stiške zemlje, 32, 73, 91. — Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae 4, 403 (1252). — Stiški urbar iz leta 1505 v Državnem arhivu v Ljubljani. — 70. A. Melik

v Geografskem vestniku 22 (1950), 182. — 71. Zgoraj stran 98. — 72. Monumenta hist. duc. Carinthiae 4, 403. — L. Hauptmann v Erläuterungen zum Hist. Atlas der österr. Alpenländer IV/1, 463. — M. Miklavčič v Glasniku Muzejskega društva 25/26 (1944/5), 8, 50. — 73. Vicedomski urbar iz l. 1496 v Drž. arhivu v Ljubljani. — 74. S. Ilešič, Sistemi poljske razdelitve, 28, 85. — 74 a. M. Kos v Geografskem vestniku 23 (1951), 174—176. — 75. S. Ilešič v Geografskem vestniku 10 (1934), 95. — 76. Vicedomski urbar iz leta 1496 v Drž. arhivu v Ljubljani. — 77. S. Ilešič v Geografskem vestniku 10 (1934), 96. — 78. Valvasor lokalizira Lutikh med Ljubljano in Polhov Gradec (Ehre 2, 146). — 79. M. Kos v Geografskem vestniku 23 (1951), 173, 174. — 80. Gradivo za zgodovino Slovencev 5, 123. — Hertenberžani, ministeriali Spanheimov, 1250, 1252 (Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae 4, 387; Fontes rerum Austr., II. Abt., 31, 161). — Gl. stran 100. — 81. Prvič 1256 castrum Osterberch (Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae 4, 490). — Gl. stran 100.

MURSKOSOBOŠKE BANKE V PRETEKLOSTI

(SPOMINI)

FERID G. KERŠOVAN

Da bi bolje razumeli nastanek in obstoj denarnih zavodov v Murski Soboti, si moramo priklicati v spomin zgodovinske okoliščine in lokalne razmere nekdanje družbe v Murski Soboti.

Po uvedbi dualizma leta 1867 je postala takratna Ogrska toliko kot samostojna dežela v okviru avstro-ogrske monarhije. S tem sporazumom so dosegli, da se je Ogrska znebila Bachove diktature. Toda mentaliteta ljudstva je ostala ista kot pred revolucijo 1848: na videz je vladal liberalni režim, v resnici pa je živel duh fevdalizma še dalje. Politiki, vojaki, juristi, javni uslužbenci in zemljiški posestniki so bili predstavniki tako imenovanih gosposkih poklicev, sloj malih posestnikov pa je pripadal kasti zapostavljenih ljudi.

V takem splošnem okviru je živel takratni »mezőváros Murszombat« (poljsko mesto Murska Sobota). Njegova patronaža je bila v soboškem gradu. Veleposestnik in član visokega doma grof Geza Szápáry je bil tisti, okoli katerega se je sukalo vse življenje okraja. Njegovi eksponenti okrajni glavar s svojim štabom, verske in prosvetne organizacije so se ravnale po njegovih željah. Valovi vodilnih idej stoletja so prišli do nas v zelo tenkih in modificiranih curkih. Okrog leta 1870 se je pojavil v Murski Soboti mlad advokat Geza Pinter in našel stike s takrat-

no nobiliteto tega kraja, z družino posestnika Berke in z uglednim lastnikom takratne »Krone« (sedaj »Zvezde«) Mostom, z lekar narjem, okrajnim zdravnikom itd. Pinter se je priženil v družino Berkejevih. Z vso svojo družino je postal eden izmed glavnih stebrov elitnega in ekskluzivnega kroga Sobote. Pinter je zbral okrog sebe določeno število prijateljev, ki so mogli in so bili tudi pripravljene podpisati ter kupiti 300 delnic po 100 florintov, torej 30.000 florintov. S tem se začne zgodovina »Murszombati Takarékpénztár«. Jasno je, da subskripcija delnic ni bila namenjena širokemu sloju prebivalstva; namenjena je bila osebnim koristim ekskluzivnega kroga ljudi. Ta je tudi prevzel ves paket delnic.

Predsednik-ravnatelj in pravni referent »Murszombati Takarékpénztár« (brez oznake »Rt«, kar pomeni »delniška družba«) je postal Geza Pinter, člani upravnega odbora so bili okrajni načelnik, predstavniki in poglavarji omenjenih družin. Glavni knjigovodja je bil Josef Kleinrath, zet gostilničarja Mosta. Tudi drugi uslužbenci so bili člani iz družin ustanoviteljev. Zanimivo je, da je bil delničar hranilnice tudi grof Geza Szápáry. Zavod se je ukvarjal z nabiranjem hranilnih vlog in dajanjem kratkoročnih posojil v obliki meničnega eskonta, v glavnem pa je posojal proti zadolžnicam. Dajal je

Kos za 5 delnic Prekmurske banke iz leta 1924 (suhi pečat ima napis Prekmurska banka d. d., Murska Sobota, 1873); levi podpis je Hartnerjev, desni Dobrayev

tudi srednja in dolgoročna posojila na vknjižbo na nepremičnine. To enostavno poslovanje je prešlo v rutino in se je skoraj brez spremembe obdržalo do začetka XX. stoletja. Ni nobenih podatkov o tem, na kakšen način je zavod prestal finančno krizo leta 1892 in valutno spremembo ter 19-odstotno devalvacijo državnih blagajniških zapisov. Verjetno so rezerve krile nastalo izgubo teh finančno-političnih ukrepov.

Po nenadni Pinterjevi smrti je prevzel službo predsednika in ravnatelja evangeljski senior Štefan Kovač; pravni referent je bil Janoš dr. Cifrak iz Szombathelyja toliko časa, dokler ni doštudiral Pinterjev sin. Medtem je hranilnica večkrat zvišala delniško glavnico, vendar je bil priliv novega kapitala neznaten; za izdajo novih delnic so uporabili tekoče dobičké in rezerve. Zavod je izplačeval visoke dividende in tantieme, delnice so imele v redkem prometu visoko ceno. Tu in tam je bila prodana dvestokronska delnica za 1000 kron.

Nenadoma je nastopil grof Žiga Batthyány, veleposestnik iz Tišine. Pripadal je vrsti »revnih grofov« z mezalijanso. Žena je bila namreč meščanskega porekla s Češkega s skromno doto. Na svojem posestvu je uvedel grof prenekatero novotarijo. Nasadil je mnogo okrasnega drevja in grmovja, ukvarjal se je s perutninarstvom in stalno iskal nove vire dohodkov. Manjkalo mu je namreč kapitala za tekoče gospodarske izdatke in daljnosežne načrte. Zato je sklenil, da si bo ustanovil banko, ki naj bi služila njegovi podjetnosti, mimogrede tudi kmetijstvu v okolici. Bil je gospodarstvenik in kapitalist v pravem pomenu besede. Z izrednim instinktom in s pomočjo odvetnika dr. Vratariča je mo-

biliziral v okraju ugledne predstavnike in ustanovil banko z imenom »Muraszombati Mezőgazdasági bank Rt.« (Murskosoboška poljedelska banka d. d.). Banka se je posvetila istim panogam poslovanja kot hranilnica, vendar je bil njen cilj bolj komercialnega značaja. Bila je prva banka, ki je v Soboti financirala in posredovala nakup in prodajo kmetijskega orodja in pridelkov. V okrilju banke je grof ustanovil v Zalaegerszegu podjetje »Magpergető vállalat«, to je, neke vrste semenarno. Banka se je lahko zahvalila grofovi agilnosti in stalno budni iniciativnosti, da je postala v županiji Vas zelo upoštevan gospodarski faktor.

Medtem je šla hranilnica po svoji konservativni poti naprej. Sčasoma je kupila skromno staro pritlično hišo za svoje poslovne prostore; pozneje je zgradila enonadstropno hišo, ki stoji še danes. Med člani vodilnega soboškega kroga je nastalo določeno trenje. Dva člana družine Most in odvetnik, ki je pripadal družini Berke, niso prišli pri hranilnici na svoj račun. Kriza se je rešila na ta način, da se je ustanovila »Délvas-megyey Takarékpénztár Rt« (Hranilnica južnega dela Železne županije d. d.) s sedežem v Murski Soboti. Njen predsednik ni pripadal nobeni izmed omenjenih družin; bil je rimskokatoliški kanonik Janoš Slepec. V tesni zvezi z družino Most sta pa bila knjigovodja Győző Faschinger in blagajnik Ludvik Most. Pravni referent je bil Šandor Olajoš, Berketov zet. Trenutno so s tem rešili personalni problem. Ta banka ni nastala zaradi ekonomsko-finančnih potreb in je nekaj časa životarila po metodah »Muraszombati Takarékpénztár«, dokler ni nastopila kriza po nesrečni knjigovodjevi smrti. Na-

stali primanjkljaj so krile prizadete družine. Upravni odbor banke je nastavljal namesto umrlega Faschingerja mladega, sposobnega, agilnega domačina. Zdelo se je, da se bo zavod popolnoma saniral in da bo šel po poti prosperitete. Toda med te najbolj optimistične upe je treščila nova katastrofa. Hranilnica je hotela poslati 10.000 kron v denarnem pismu v Győr zaradi pokritja reeskomptnega dolga. Denarno pismo ni nikdar prišlo do pošte, ker je vsota odjadrala z glavnim funkcionarjem vred v Ameriko. Posledica je bila kompletna revizija in pogajanja z »Muraszombati Takarékpénztárom« zaradi fuzije. Zadeva se je dala rešiti z revalorizacijo vrednosti hiše in z obvezo članov upravnega odbora, da bodo krili deficit. Tako se je izgubila »Délvasmegyey Takarékpénztár« s svojo aktivo in pasivo vred v kontih »Muraszombati Takarékpénztára«.

Ko so potekale te transakcije, je nastala pri »Muraszombati Takarékpénztáru« zelo resna personalna kriza. Sin Geze Pinterja, dr. Nikolaj Pinter, je nastopil, da prevzame dediščino svojega očeta, to je, zelo donosne posle pravnega svetovalca pri hranilnici. Toda na tem mestu se je močno usidral dr. Cifrak in je težko ter z nezadovoljstvom prepustil to dobro službo. Dr. Cifrak je nato mobiliziral svoje prijatelje in znance v Szombathelyu, se povezal s »Szombathelyi Takarékpénztárom« in dosegel, da je ta zavod ustanovil v Murski Soboti še tretji denarni zavod s firmo »Muravidéki Takarékpénztár Rt.« (Pomurska hranilnica d. d.). Dr. Cifraku ni uspelo, plasirati mnogo delnic nove hranilnice, zato je prevzela szombathelyjska hranilnica večino delnic; s tem ni nove hranilnice samo afiliirala, temveč tudi dominirala nad njo. Tako je imela Murska Sobota štiri denarne zavode toliko časa, dokler ni »Muraszombati Takarékpénztár« inkorporiral hranilnice »Délvasmegyey Takarékpénztár«. Toliko zavodov je bilo preveč za takratne razmere. »Szombathelyi Takarékpénztár« je postal nestrpen zaradi premajhne rentabilnosti novega soboškega zavoda. To je prisililo dr. Cifraka, da je iskal modus vivendi, ki naj bi upošteval tudi njegove lastne interese. Uspelo mu je, sporazumeti se z »Muraszombati Takarékpénztárom«. Ta hranilnica je prevzela aktiva in pasiva »Muravidéki Takarékpénztára«, zvišala je delniško glavnico in zamenjala delnice tega zavoda za svoje. Tako je postala »Muraszombati Takarékpénztár« avtomatično afiliacija »Szombathelyi Takarékpénztára«. Osebna vprašanja so rešili tako, da je dobil dr. Cifrak 1/3 dohodkov iz pravnega poslovanja in stalno mesečno plačo kot drugi pravni referent; obenem je postal podpredsednik

hranilnice. Dr. Pinterju sta pripadli 2/3 dohodkov iz pravnih poslov in stalna mesečna plača. V upravni odbor so stopili vidnejši člani upravnega odbora »Muravidéki Takarékpénztára«, za predsednika nadzornega odbora pa je delegirala »Szombathelyi Takarékpénztár« svojega verziranega uslužbenca Gezo Kovacs. S to spremembo je začel pri hranilnici pihati nov svež veter. »Szombathelyi Takarékpénztár« je vplival na uvedbo novih metod poslovanja in reorganiziral administracijo. Delniška glavnica je znašala 2.000.000 K. Ker je bil trg z delnicami prenasičen, ni bilo mogoče izvesti nadaljnega zvišanja delniške glavnice iz domačih virov.

Po vseh teh transakcijah sta ostala v Murski Soboti samo dva denarna zavoda; oba sta bila močna in sta bolj in bolj uspevala. Po formuli »Szombathelyi Takarékpénztára« je ustanovila »Muraszombati Takarékpénztár« svoje afiliirane zavode v Križevcih in pri Gradu. Voditelj hranilnice v Križevcih je bil evangelijski župnik Darvaš, zavoda pri Gradu pa notar Friderik Šaruga (Mostova linija). Poljedelska banka je imela svoji afiliaciji v Pértóci in v Rogaševcih.

Da bo slika popolnejša, je treba še navesti, da je delovala v Soboti še tako imenovana »Iparos Hitelszövetkezet« (Zadruga obrtnikov) manjšega obsega.

To je zgodovina denarništva v Soboti do izbruha prve svetovne vojne. Po vojni, oziroma po mojem povratku iz vojnega ujetništva so ostale od nekaj cvetoče hranilnice v Murski Soboti le ruševine starega denarnega zavoda. Razvrednotenje denarja in vojna so opravile svoje. Solidni dolžniki so izkoristili konjunkturo in odplačevali svoje dolgove pri hranilnici, vendar so bili toliko previdni, da niso nalagali denarja na knjižice. Videli so namreč, kako kopni kupna moč denarja tako rekoč od ure do ure. Na aktivni strani bilance so ostale več ali manj dubiozne terjatve. Do runa¹ ni moglo priti, ker je imela hranilnica mnogo mobilnih sredstev. Katastrofalna postavka, stoodstotna fikcija med aktivami, je bilo 7 milijonov kron, kolikor jih je vložila hranilnica med vojno v vojna posojila. Razumljivo je, da je povzročal ogromni obseg neplasiranega in nerentabilnega denarja hude skrbi upravnemu odboru. Ali je bila to edina rešitev za plasman sterilnega kapitala? V arhivu hranilnice je obležal kompletan načrt za gradnjo hidroelektrarne na Muri. Zakaj ni na to nihče mislil? Če rekonstruiramo takratni položaj, spoznamo, da na sklep za nakup vojnega posojila ni vplival zgolj madžarski patriotizem upravnega odbora. Zavod je bil namreč pod komando in patronažo »Szom-

bathelyi Takarékpénztára«, ki je mogel prisiliti hranilnico, da dá denar za vojno z motivom visokega obrestovanja obveznic vojnega posojila. Zaradi te postavke bi bila hranilnica zrela za konkurz, če ne bi imela dveh aktivnih postavk z veliko latentno rezervno. To sta bili, prvič, enonadstropna in pritlična hiša, ki sta figurirali v knjigah v zlatih kronah. Med vojno je prevzela, drugič, tudi tiskarno z velikim in z ročnim strojem ter s črkovnim materialom in papirnico. Tudi ta postavka se je vodila v zlatih kronah. To je pomenilo, da se z revalorizacijo teh postavk lahko krije izpad aktive zaradi vojnega posojila in dubioznih terjatev.

»Poljedelska banka« ni imela takšnih rehabilitetnih postavk. Zato ni preživela političnih sprememb in jo je likvidirala podružnica »Slavske banke«. Hranilnico so postavile poprevratne jugoslovanske oblasti pod skrbstvo. Sekvester je bil advokat dr. Černe. Člani upravnega odbora hranilnice niso opravljali svoje funkcije in niso sprejemali pravnoveljavnih sklepov. Namesto bančnega poslovanja je poskušala uprava hranilnice oživiti zavod s kupoprodajnimi transakcijami. Uspeh je bil minimalen, ker je bil aparat neokreten in neuk za opravljanje verižne trgovine. Tako je životarila hranilnica do izpeljane poprevratne nacionalizacije.

Kot novi zavod je nastopila podružnica mariborske eskomptne banke pod vodstvom dirigenta Vinka Plaskana. Ta banka je bila navezana na interese Samostojne demokratske stranke. Po kratkem času je spremenila ime in postala filiala »Jugoslovenske Union banke«, ki je pa prešla z vsemi podružnicami vred v sklop »Slavske banke d. d., Zagreb«. Tudi ta aranžman ni trajal dolgo, ker je postala Slavenska banka pasivna in prešla v likvidacijo.

Leta 1924 sem prevzel dolžnost dirigenta pri hranilnici. Reorganiziral sem posle, pripravil nova pravila in pod okriljem Jadransko-podunavske banke izpeljal sanacijo in nacionalizacijo hranilnice, ki je po novih pravilih nastopila pod imenom »Prekmurska banka d. d. prej Murszombati Takarékpénztár«. Delniška glavnica je bila zvišana ter 50 % delnic predanih »Jadransko-podunavski banki« kot patronažnemu zavodu. V upravni odbor je bil delegiran Vinko Plaskan, dirigent »Jadransko-podunavske banke, podružnice Maribor«. V nadzorni odbor sta prišla prokurista iste filiale, Löwy in Muhič. Sam sem bil kot prokurist »Jadransko-podunavske banke« delegiran za administrativnega direktorja »Prekmurske banke«. Po izpeljani reorganizaciji je spremenila banka tudi predmet in način poslovanja. Ti-

skarna in papirnica sta bili realizirani, banka je dobila privilegij za trgovanje z valutami, ustanovila je ekspoziuro v Gornji Radgoni. Posli so se dobro razvijali in obljubljeni banki lepo perspektivo.

Sredi najlepših upov, polnih optimizma, so se pojavili funkcionarji »Jadransko-podunavske banke« iz Beograda in izjavili, da ne nudi »Prekmurska banka« kljub uradno priznani nacionalizaciji dovolj jamstva za nacionalne interese države SHS. Zato je sklenila »Jadransko-podunavska banka«, da se bo popolnoma odmaknila od »Prekmurske banke«. In kaj se je zgodilo? Ti akrobati v načelih patriotične in politične morale iz Beograda so z indignacijo vrgli večino delnic »Prekmurske banke« v naročje... Geze Hartnerja. Kdo je bil Geza Hartner, naj pove tisti, ki se ukvarja s politično zgodovino. Ali so superpatrioti v »Jadransko-podunavski banki« takrat slutili, kakšno domoljubje se bo gojilo v »Prekmurski banki« v času okupacije? Banko je majoriziral Geza Hartner in zavod je postal Hartnerjeva banka. Predsednik je sicer postal Bela Berger, ravnatelj Josip Lipič, vendar je bil dejanski navigator Geza Hartner. Takrat in malo prej so bile razmere na denarnem trgu zaradi inflatoričnih vplivov precej abnormalne. Obrestna mera se ni izražala več v procentih za celo leto, temveč se je govorilo o dnevni obrestih, izračunanih v promilah, kar je znašalo do 36 % per anno. Motnje na finančnem trgu so povečali tudi razni elementi, ki so opustili po vojni svoje kmetije in poskušali z verižno trgovino in tihotapljenjem blaga priti do lahkega zaslužka. Za tipe v usnjenih jopicah in gamašah ni bila previsoka nobena obrestna mera. Dajalci kreditov pa so morali kriti z visokimi obrestmi riziko teh kreditov in razvrednotenje denarja.

Neomejeno gospodarjenje ene banke, morda tudi osebne ambicije, so pripeljale do tega, da so z organiziranjem konkurenčnega zavoda omejili monopolistični položaj »Prekmurske banke«. Leta 1926 se je ustanovila pod vodstvom industrialca J. Benka »Kreditna zadruga za trgovino in obrt r. z. z o. j.«. Člani upravnega sveta so bili ugledni gospodarstveniki. Administrativno vodstvo so zupali meni. Kljub začetnim težavam se je zadruga lepo razvijala in imela dovolj moči, da se je s 1. januarjem 1931 preobrazila v delniško banko z glavnico 1.000.000 din. To je bila »Kreditna banka d. d. v Murski Soboti« (vulgo Benkova banka). Banka je dobila privilegij za trgovino z valutami in za izdajo izvoznih dovoljenj ali certifikatov (»sverenj«). S takšnim dovoljenjem je prišla banka v neposreden stik z izvozom tega

Delnica Kreditne banke iz leta 1938 (suhi pečat ima napis Kreditna banka v Murski Soboti, 1931); levi podpis je Benkov, desni verjetno Kohnov

kraja in je pričela intenzivno financirati eksport naših pridelkov. Banka je zelo lepo uspevala do okupacije. Poslovala je sicer tudi za časa okupacije, vendar je morala postati članica »Pénzintézeti Kőzponta« (Centrale madžarskih denarnih zavodov). Toda okupator jo je zapostavljal na vsakem koraku. Madžari so favorizirali »Prekmurško banko«, ki je postala spet samo »Muraszombati Takarékpénztár«. Kot priznanje so ji podarili ekspozituro Narodne banke v Szombathelyu.

Čemu je potreboval in izkoriščal Hartner svojo banko? Njegova špekulacija je bazirala na stalni in realni vrednosti nepremičnin in na fluktuaciji denarne vrednosti. To je pomenilo ustvaritev fundiranega bogastva na račun tistih, ki so vložili ali posodili denar njegovi banki in so prejeli kot vračilo denar z manjšo kupno močjo. To dokazujejo dejstva: nakup gradu s hišami in posestvom v Gornji Lendavi, nakup opekarne v Puconcih, nakup gozdov okoli Doliča in končno se je uporabil denar tudi za nakup palače v Salzburgu. Nekaterim svojim sodelavcem, lahko bi rekli tudi kompicem, je odpiral možnost nerealnega zaslužka na ta način, da so izkoriščali kredite po normalnih obrestnih merah, jih pa posojali za oderuške obresti ljudem, ki niso mogli priti do rednega kredita. Takšna je bila bančna morala v Hartnerjevi banki. In državni komisar?

Dne 1. februarja 1928 je sklenil občinski odbor v Murski Soboti, da se ustanovi »Občinska hranilnica«. To je bil prvi zavod v Prekmurju, ki je bil organiziran po načelu regulativnih hranilnic. Prvi predsednik te hranilnice je bil industrijec in soboški župan Josip Benko, vodilna uradnica pa E. Keršovan. Hranilnica je bila blagajna občine

in je kljub svoji tu neznanu strukturi lepo napredovala. Okupator jo je likvidiral 31. decembra 1941 s pomočjo »Muraszombati Takarékpénztára«.

Kmalu po zasedbi Sobote po naših vojnih enotah so ustanovili »Jugoslovanski kreditni zavod« pod predsedstvom advokata dr. Slavka Vesnika. Dirigent zavoda je bil Josip Soukup. Ta zavod je moral zaradi nerealnega poslovanja likvidirati. Njegov zadnji predsednik Barbarič si je vzel življenje zaradi težav, v katere je zašel v najožji zvezi s tem zavodom.

Čisto po politični liniji sta bila ustanovljena v Soboti v obliki zadrug dva zavoda: »Kmečka posojilnica z. z. n. z.« in »Prekmurska posojilnica.« Vodja prve je bil Ferdo Celec, druge pa notar Anton Koder. »Prekmurska posojilnica« (ekspONENT samostojnih demokratov) ni pokazala uspehov ter je bila po nekajletnem obstoju likvidirana. Govorilo se je, da posojilnica slabo stoji zaradi angažiranja pri gradnji sokolskega doma. »Kmečka posojilnica« se je pa širokopotezno razvila in preživela tudi okupacijski čas.

Po osvoboditvi so zaprli šalterje vseh starih bank. Finančno službo je opravljal samo »Denarni zavod Slovenije, podružnica Murska Sobota«. Začetno organizacijo je opravil Štefan Šiftar, poznejši pomočnik direktorja Narodne banke. Ta banka je prevzela poslovne prostore in opremo »Prekmurske banke« in izvedla njeno likvidacijo. Vodstvo banke je bilo v rokah Milana Sušteršiča. Leta 1946 je postala filiala Narodne banke.

Septembra 1945 sem prejel dekret ministrstva za finance, naj kot njegov delegat likvidiram Kreditno banko, hranilnice d. d. v Križevcih, pri Gradu, v Pértóci in v Rogoševcih in končno Občinsko hranilnico v

Murski Soboti. Dokončno likvidacijo vseh teh zavodov je izvedla Narodna banka, podružnica v Murski Soboti.

Leta 1953 sem ustanovil po naročilu občinskega ljudskega odbora »Mestno hranilnico« in jo vodil do ustanovitve komunalne banke. Njen ravnatelj sem bil do 1. junija 1956, ko je postala banka okrajna komunalna banka.

Teme o bankarstvu v Murski Soboti ne moremo zaključiti brez opisa finančnopolitičnih ukrepov iz leta 1931 in njihove posledice na kreditne ustanove. Zaradi dezorganiziranega gospodarstva v času prve svetovne vojne in njej sledeče inflacije se je naš kmet prekomerno zadolžil. Dokler je trajalo razvrednotenje denarja, je z lahkoto plačeval visoke obresti in tudi glavnico, ker so v enaki meri z razvrednotenjem denarja poskočile tudi cene njegovih pridelkov. Zaradi stabilizacijskega (francoskega) posojila in zaradi deflacijske politike je prizadel kmečke pridelke strašen padec cen. Vlada SHS je spoznala, da je treba nekaj storiti, da ne bi prišel večji del kmečkih posestev na bo-

ben. Z zakonom iz leta 1931 so bili skoraj vsi kmečki dolgovi blokirani; to je pomenilo, da banke niso imele pravice, izterjati svojega denarja od kmetov. Pozneje je bilo določeno, da se s petdesetodstotnim odpisom znižajo kmečki dolgovi na polovico in da se predpiše za to polovico dolgoletni moratorij. To je ena stran tega problema. Banka ni mogla izterjati svojega denarja, plačati pa je morala svoje obveznosti na pokaz. To je druga stran problema. Prezadolženi kmet na eni strani, nelikvidna in morda pasivna banka na drugi strani. Konec koncev so sprejeli kompromisno rešitev, da se postavijo pod zaščito banke, če to zahtevajo. Nastalo finančno mrtvilo je trajalo do leta 1937, ko so začeli zavodi normalno poslovati. Dodam naj še, da je »Kreditna banka« v Murski Soboti prebrodila kritične čase brez zaščite.

OPOMBA

1. Run je strokovni izraz za množično in panično dviganje hranilnih vlog. Zaradi runa je morala marsikatera banka zapreti svoje šalterje.

RAZVOJ SLOVENSKEGA URARSTVA

VESNA BUČIČ

I

Kulturnozgodovinski oddelek Narodnega muzeja v Ljubljani je v okviru svojih nalog, ki so usmerjene na sistematično obdelovanje gradiva posameznih umetno-obrtnih panog, priredil leta 1961 razstavo ur pod naslovom »Ure skozi stoletja«.

Narodni muzej hrani največjo in najbolj proučeno zbirko ur na področju Slovenije, zato je lahko prikazal razvoj kronometrije v glavnem z originalnimi predmeti, manjkajočo vrzel do prvih ohranjenih primerkov pa je ponazoril z fotografijami. Čez 120 izbranih eksponatov je bilo razstavljenih tako, da so sledili stilnemu razvoju evropske umetne obrti, obenem pa je bil prikazan tudi tehnični razvoj mehanizma ure. Petdeset fotografij je ponazarjalo razvoj stolpnih ur, stare urarske delavnice in različne načine za merjenje časa. Ker je bila tema razstave prikazana razvojno-kronološko, so bile ure razstavljene brez razlike na svoj izvor. Našla pa sem, ko sem pripravljala gradivo, nekaj primerkov ur s signaturami domačih mojstrov. Privlačnost te razstave je bila, da so skoraj vse ure tekle; zasluga za to gre tov.

Metodu Bajcu, ki je kot amater z vso ljubeznijo spravil te merilce časa v njihovo osnovno funkcijo.

V letu 1964 je muzej Primenjene umetnosti v Beogradu priredil razstavo ur pod naslovom »Kučni sat — stilski razvoj kroz vjekove«. Na tej razstavi so sodelovale vse republike in so hkrati prikazale zgodovinski razvoj svojega urarstva. Raziskava tega materiala po vseh muzejih Jugoslavije in privatnih zbirkah ter pregledovanje arhivov je dalo odlične rezultate, katerih izsledki so izšli v katalogu omenjene razstave. Moj članek naj osvetli doslej skoraj popolnoma neznano vejo umetne obrti pri nas — razvoj urarstva in domačih delavnic na področju Slovenije.

II

Narodi z razvito tehniko in industrijo posevčajo posebno pozornost urarstvu in tudi mnogo pišejo o njegovem zgodovinskem razvoju. Spoznanje časa in njegovo merjenje je gotovo povezano s spoznanjem večnih enakomernih sprememb v naravi. Stalno zaporedje letnih časov, noči in dnevov, enako-